

egri közélet a huszadik század elején címet viseli, akár a kötet utolsó, Parlamentarizmus Heves vármegyében című tanulmánycsoportjában is helyet kaphatott volna. Az egri egyházmegye keresztényszocialista vezéralakjának, Halászy Caesarnak és Heves vármegye egykori főispánjának, Szederkényi Nándornak a választási röpiratai nem csak országos politika-, hanem helytörténeti szempontból is érdekes adalékkul szolgálnak. Mindez igaz az 1913-as választójogi vita és nemzeti-ségi kérdés egri sajtótörténetére is, melynek bemutatására Pap József ugyanebben a tanulmányban tért ki.

A kötet záró fejezete két tanulmányból áll, előbbi az *Országgyűlési választások, országgyűlési képviselők Heves megyében a dualizmus korában*, utóbbi pedig *Az 1901-es választási küzdelem Heves megyében* címet viseli. A szerző a fentiekhez hasonló alapossggal és módszertannal vizsgálta a hevesi regionális választástörténet különböző aspektusait, legyen szó a választókerületi beosztásról, a választóközönség társadalmi összetételéről, a korszak országgyűlési választásainak helyi lefolyásáról, illetve az országos politikát is befolyásoló eredményeiről. Pap különös hangsúllyal vizsgálta a megválasztott Heves megyei országgyűlési képviselők politikai karakterét, társadalmi hátterét és gazdasági tevékenységét. A korszak helyi képviselőválasztásai közül az 1901-es adott okot önálló tanulmány elkészítésére is: ezt a választást Pap József az ellenzéki *Egri Híradó* című lap szemszögén keresztül látatja, melyet a kampány egy sajátos, a helyi közvélemény politikai manipulálását végző termékeként jellemez.

A *Tanulmányok a dualizmus kori parlamentarizmus történetéből* című kötet ha jellegénél fogva átfogó képet nem is nyújthat, mélyreható és sokszínű kalauza lehet a téma iránt érdeklődőknek, akik a könyvet olvasva egy alaposan átgondolt, újszerű és nem utolsó sorban termékeny történeti módszertannal is megismerkedhetnek. Ahogy annak lennie kell, a kötet bőséges forrás- és szakirodalom-jegyzékkel, tudományos igényességgel készített térképmellékletekkel is el van látva. Zárásként engedtessek meg még egy kritikai észrevétel. Ahogy Pap József is utal rá a kötet bevezetőjében, tanulmányai aligha nevezhetők olvasmányosnak: a statisztikai adatok ilyen mérvű áradatával még a legmotiváltabb olvasónak is kihívás megbirkózni. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy a professzionális történetírásnak soha sem az olvasmányosság volt a legfőbb ismertetőjege. Sokkal inkább a pontosság, a kritikus szemlélet és az objektivitásra törekvés, amelyek Pap József tanulmánykötetét egyaránt jellemzik.

Székelly Tamás

DIE PROTOKOLLE DES ÖSTERREICHISCHEN MINISTERRATES 1848–1867

III. Abteilung: Das Ministerium Buol-Schauenstein. Bd. 6. 3. März 1857 – 29. April 1858.

Bearbeitet und eingeleitet von Stefan Malfër

Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2014. LXV, 426.

Az osztrák minisztertanács 1849–1867 közötti jegyzőkönyveit megjelentető nagy vállalkozás negyven év után lassan végéhez ér. A most megjelent kötet, mely a neoabszolutizmus konszolidációjának egy évét, az 1857 tavasza és 1858 tavasza közötti időszakot fogja át, a sorozat utolsó előtti kötete. Alapvetően fontos forráscsoportról van szó, a Habsburg Birodalom bármely területének története iránt érdeklődő történészek és laikusok számára, hiszen betekintést nyújt a birodalom politikai elitjének programjaiba, a döntéshozókat foglalkoztató problémákba és a kormányfőfiakat megosztó értékkülönbségekbe.

A sorozat fennállása során összesen hét szerkesztő rendezte sajtó alá az egyes köteteket, mégis sikerült egységes kiadási elveket érvényesíteni és egyenletes, megbízható színvonalat biztosítani. Az elmúlt években ez mindenekelőtt a sorozat ügyeiért felelős Stefan Malfër érdeme, aki a jelen kötet szerkesztője is egyben. A sorozat erényei közé tartozik a körültekintő filológiai munkát követő pontos szövegközlés, amit tömör, de informatív magyarázó jegyzetek egészítenek ki, melyek utalnak az előzményekre, közlik a tárgyalások végeredményét, megadják a kapcsolódó levéltári források lelőhelyét, ezzel további kutatások előtt megnyitva az utat. Külön kiemelendő a tanácskozás során érintett egyes fontosabb dokumentumok közlése. Hasznos funkciót töltenek be a segédletek is: a megbízható név- és tárgymutató, a régies szavak jegyzéke, a miniszteri kon-

ferencián részt vevők névsora, kronológiai lista az ülések napirendjéről, valamint rövidítésjegyzék. A forrásközlés és segédletei mellett a sorozat darabjait a hagyományosan tömör, de célratörő bevezetők miatt is érdemes kézbe venni, hiszen a szerkesztők a jegyzőkönyvi széttöredezett információdarabokat itt narratív lánczá fűzik: megjelölik az időszak legfontosabb kérdéseit, kronológiai és tematikai rendbe kapcsolják a láncszemeket, jelzik az egyes témák közötti kapcsolati pontokat, s tájékoztatnak az egyes kérdések politikai háttéréről éppúgy, mint a politikai színpadon szereplők közötti kapcsolatokról: konfliktusokról és szövetségekről. Életre keltik a jegyzőkönyvek néhol nagyon száraz, szenttelen és leíró jellegű információhalmazait. Mindezzel mintát nyújtanak arra, hogyan lehet a kötet információit történeti elbeszéléssé formálni, amit azután más történészek részben átvehetnek, átformálhatnak, vagy esetleg egészen más képet is alkothatnak. A bevezetőkhöz kapcsolódó szakirodalom-jegyzék szintén a továbbhaladás lehetséges útvonalait nyitja meg az olvasók számára.

A most ismertetett kötet minden tekintetben megfelel a sorozat magas követelményeinek. Jegyzetei alaposan és pontosan tájékoztatnak, három kiegészítő dokumentum közlésére került sor: megismerhetjük a miniszteri konferencia ülésein rendre elnöklő Carl Ferdinand Graf Buol-Schauenstein külügyminiszter előterjesztését a hazai sajtó felügyeletének és vezetésének alapelveiről (1857. június), illetve a Bécs belvárosának rendezéséről szóló uralkodói iratnak Alexander Bach belügyminiszter által készített eredeti, 1857. júliusi változatát, illetve az év végén hivatalosan publikált szövegét. A két utóbbi irat kéthasábos, egymás melletti elrendezése az időközben történt módosulásokat könnyen áttekinthetővé teszi. A bevezetőben Malfèr bizonyos tekintetben még többet is nyújt, mint a sorozat legtöbb bevezető szövege: ahogy azt megszokhattuk, biztos kézzel választja ki ennek az időszaknak a legfontosabb kérdéseit, de összefoglalóit azokról nem korlátozza a kötet által átfogott időbeli keretbe, hanem szélesebb perspektívában tárgyalja azokat visszanyúlva egészen a neoabszolutizmus születéséig, s ha kell, előreutalva a dualizmus első éveire is. Az 1849 utáni közel két évtized történetének átfogó igényű történeti értékeléseit minden bizonnyal inspirálni és elősegíteni fogja majd ez az összefoglaló elemzés.

A tárgyalt időszak a megelőző és a követő évekhez képest némileg eseménytelennek tűnik: a kormányzat befejezte az állami intézményrendszer ambiciózus, „definitív”-nek tekintett és nevezett átszervezését, a kisebb-nagyobb igazítások és korrekciók feladata volt soron. Legfeljebb csak sejteni lehetett a közeledő, háborúval, politikai ellenzéki mozgalmakkal és új politikai utak keresésével teljes évtizedforduló kontúrjait. 1857–1858-ban még inkább úgy látszott, a neoabszolutizmus rendszere nyugvópontra jutott. A megálmodott összbirodalom építése persze nem szünetelt: a birodalmi egység és a centralizáció jegyében új és új területekre készült szabályozás (uzsoratörvény, hadkiegészítési törvény, a felekezetek közötti átlépések újraszabályozása, törvény a szabványok védelméről, stb.). Emellett kisebb kiigazításokra is készültek a miniszterek (a járási szolgabírók túlerheltségének kezelése, a büntetőeljárás egyes elemeinek módosítása, a sajtó vezetésének és irányításának módosítása a tapasztalt „helytelenségek” kiküszöbölése érdekében). Néhány fontos kérdésben, mint például a pénzreform ügyében már korábban döntött Ferenc József, de a részletek kimunkálása még hátra volt. Az 1855-ben a Szentszékkal megkötött konkordátum is szükségessé tett néhány területen újabb szabályozást. Új nagy jelentőségű uralkodói döntés is született ebben az esztendőnyi periódusban, mely Bécs belvárosának átalakítását célozta: a régi városfalak lerombolását, a Burg és az elővárosok közötti, akkor még a hadsereg által igénybe vett üres területek rendezését, ami a mai napig meghatározta Bécs belvárosának arculatát. Váratlan és előre nem tervezett teendők elé állította a birodalmi kormányzatot az első modern gazdasági válság 1857-ben, mely komolyan próbára tette a birodalom liberális elveken nyugvó gazdaságpolitikai irányvonalát.

Sok tekintetben azonban Magyarország volt a főszereplő a miniszterek tanácskozásain ezekben a hónapokban, elsősorban az uralkodó és felesége magyarországi útjának/útjainak köszönhetően. A reprezentatív uralkodói látogatástól sokan amnesztiát, a centralizáló politika legalább árnyalatbeli revízióját remélték. Szó sem volt azonban a politikai elvek felülvizsgálatáról, az uralkodó csupán pénzügyi (a jobbágyfelszabadítás céljaira beszédett pótdadó korábban megemelt összegének csökkentése, a budai királyi vár újjáépítése céljából kivetett pótdadó megszüntetése, a már befolyt összeg más közhasznú célra, például a Magyar Nemzeti Múzeum támogatására való fordítása, a katonai beszállások költségei kompenzációjának emelése), illetve adminisztratív intézkedésekkel (járáshivatali épületek emelése), kulturális és oktatási intézmények támogatásával (épület a pesti egyetem gyógyszerészeti kara és az állatorvosi intézet számára, elmeegógyintézet létesítése, az Orczy-kert megvásárlása és Pest városának adományozása, az Or-

számos Gazdasági Egyesületnek korábban folyósított hitel visszafizetésének elengedése, állami ösztöndíj fiatal magyar festőknek és szobrászoknak, a Magyar Tudományos Akadémia újjáalakulásának lezárása, a Bazilika építésének elősegítése), azaz „könnyítésekkel és kedvezésekkel”, valamint kegyelmi aktusokkal (a politikai bűntettekért kimondott vagyonekborzások elengedésével, a politikai menekültek hazatérésének engedélyezésével) kívánt a birodalmi kormányról kedvezőbb képet kialakítani Magyarországon. Mindeközben a magyarországi protestáns egyházak helyzetének 1857 végén, 1858 elején tárgyalt rendezési javaslatai, melyek az 1859. szeptember 1-jén kibocsátott Protestáns Pátens előmunkálatait képezték, az összes „könnyítés és kedvezés” kis pozitívumait is semmivé tették. A békülékeny gesztusok tárgyalásával párhuzamosan folyt tovább Magyarország a birodalomba való szoros integrálása jegyében az ausztriai szabályozás Magyarországra való kiterjesztése a legkülönbözőbb területeken (jegyzőségekre vonatkozó törvény, erdőtörvény, bélyeg- és adószabályok).

A jegyzőkönyvek élénk tárják a „tisztá monarchia”, azaz a neoabszolutizmus kormányzatának rutinját: Mindenekelőtt látleletet adnak a miniszteri konferencia 1852-ben bekövetkezett jelentőségvesztésének tartósságáról: a tárgyalt közel egy év során számos alkalommal tárgyalnak a miniszterek normatív uralkodói vagy miniszteri szabályozásokról, nagyobb jelentőségű uralkodói vagy miniszteri egyedi rendelkezésről (tudva, az ügy az uralkodói döntés előtt még a birodalmi tanács plénuma elé kerül, mely igen sokszor felülvizsgálni javasolja a miniszterek többségi javaslatait), de erőik javát az egyes miniszterek közötti nézeteltérésekben való állásfoglalások töltik ki eseti, jelentékenynek csak nehezen nevezhető ügyekben. Igen árulkodó, hogy az uralkodó figyelmére méltán a leginkább számot tartó magyarországi protestáns ügyekben — ahogy erre Malfèr a bevezetőben rámutat — szigorú értelemben véve nem is a miniszteri konferencia tárgyalt (bár az e kérdést vitató ülések jegyzőkönyveit, szerencsénkre, a miniszteri konferencia jegyzőkönyvei közé sorolták), inkább hasonlítottak ezek az összejövetelek az uralkodó eseti személyes tanácsadói grémiumára, hiszen arra a miniszterek közül csak kevesen kaptak meghívást, ellenben más személyeknek is jelentős szerepet szánt ott az uralkodó. Ugyanakkor a jegyzőkönyvek sorai mögött elő-elővillan a miniszterek küzdelme is befolyásuk legalább bizonyos elemeinek visszaszerzésére, például a sajtóellenőrzés terén. Maga az uralkodó összesen nyolc alkalommal tisztelte meg részvételével a miniszterek tárgyalását, s ezek közül mindegyik ülésen kizárólag vagy részben Magyarországot érintő ügy szerepelt a napirenden. Ferenc József józan ítélőképességéről tanúskodik az, hogy a magyarországi protestáns felekezetek szervezetét tárgyaló négy ülés mindegyikén maga elnökölt, tisztában volt e kérdés politikai súlyával. S hogy végül elhalasztotta döntését, szintén arra vall, hogy ekkor — ellentétben 1859 őszével — még kellően óvatosan mozgott ezen a pályán. A jegyzőkönyvek világosan tükrözik az uralkodó centrális szerepét nemcsak a kormányzati elvek meghatározása tekintetében, de a mindennapok politikai döntéshozatalában is: I. Ferenc József személyes megjelenései alkalmával a miniszterek előtt uralkodói döntéseket jelent be, feladatokat oszt ki és számon kér.

A miniszterek vitái továbbra is ugyanazokat a törésvonalakat tárják élénk, mint az 1851 utáni valamennyi év dokumentumai: az alkotmányosság értékei és elvei teljesen eltűntek a politikai megfontolásokból, de a miniszterek közötti politikai felfogás- és értékrendbeli különbségek változatlanok maradtak. A birodalmi egység gondolat nem hozta magával a politikai koncepciók egymáshoz közeledését a birodalmi politikai elit soraiban. A rendies konzervativizmus és a katolicizmus érdekeinek képviselője hatja át Leo Thun-Hohenstein gróf vallás- és oktatásügyi miniszter fellépéseit, minisztertársainak világiasabb, racionálisabb, államigazgatási reformokra orientált konzervativizmusával szemben. A gazdaságirányítási kérdésekben Karl Ludwig Freiherr von Bruck, a liberális gazdaságirányítási elvek támogatója vív hol sikeres, hol kevésbé sikeres harcokat minisztertársaival. A katonák nézeteltérése, alkalomadtán konfliktusa a civil miniszterekkel már-már rutin jelensége volt a vitáknak, ahogy a pénzügyminiszter gyakori nézeteltérései is a többi miniszterrel, hiszen az államháztartás krónikus egyensúlyhiánya kötelességévé tette a lehető legnagyobb takarékoságot, míg ellenében politikai érdekek szóltak. Minden a rutin kerékvágásban látszik folyni. Közel már a neoabszolút kormányzati rend megérett és válsága, de legfőbb protagonistái ezt láthatólag még egyáltalán nem érzik – magabiztosan úgy látják, a nyugodt építkezés időszaka áll előttük.